

Ripityára tört illúziók

Majtényi Lászlóval beszélget Váradi Júlia

– Ön mondta az egyik beszédet a március 15-e helyett 17-én rendezett, nem túl jóra sikeredett tüntetésen. [Lásd keretben, 4. o.] Sokan megbírálták, mert hasonló hangot ütött meg, mint az ott fellépők közül többen, akik a politikusok, általában a teljes magyar politikusi elit elutasítására helyezték a hangsúlyt. Nem egy megszólaló a parlamentarizmust is támadta, s csak a civilekbe helyezné a bizalmat. Szerintük a parlament helyett az utcán kellene megvívni a harcot a jelenlegi rezsim ellen. Tamás Gáspár Miklós azt javasolta, hogy az ellenzék vonuljon ki a parlamentből, sőt odáig is elmerészkedett, hogy a várható manipulációk, a választási csalások esélye miatt bojkottálni kéne a 2014-es választásokat. Nem veszélyes gondolkodás ez egy évvel a jelenlegi kormány leválthatósága előtt?

– Mondjuk, sokaknak meg tetszett, elég sok pozitív visszajelzés is érkezett. Egyébként ez azért érdekes kommunikációs helyzet, mert én ennek a tüntetésnek a szervezésében semmilyen értelemben nem vettem részt. A korábbi Milla-megmozdulásokhoz sem volt semmi közöm, a Milla belső viszonyait meg egyáltalában nem is ismerem. De nem tetszik a Milla ekézése. Az naiv elképzelés, hogy a Milla az általa megmozgatott több tízezres tömeget egyszerűen csak átnyújtja a demokratikus pártoknak további felhasználásra. A politikusi elit minőségétől pedig én sem vagyok elragadtatva. Ami az én szereplésemről illeti, van két olyan kedves barátom, akiknek

közük van a Millához, ezért is van, hogy amikor engem a Milla felkér – némi gondolkodás után –, hajlamos vagyok igent mondani. Egyébként pedig elég sok ilyen népgyűlésjellelű eseményre kaptam már felkérést, és az esetek nagyobb részében el is háritom, mert nem tartom a saját műfajomnak. Sok tekintetben társadalmilag indokolt és érzékelhető támogatása van annak a folyékony közegnek, amely hullámának tetején a Milla hajója úszik. Ez nem képzavar, hiszen most a Milla plakátjai is ilyesmire utalnak...

– Arra gondol bizonyára, hogy a mostani szlogenjük így szól: „Azért a víz az úr”.

– Igen. De még egyszer szeretném leszögezni, öröömre szolgálna, ha nem lenne helyem egy ilyen színpadon.

– Miért?

– Hát azért, mert ha politikusok állnának a színpadra, akkor rám biztosan nem lenne szükség. Én ugyanis nem vagyok és nem is leszek politikus.

– Ez most pontosan mit jelent? Azt, hogy nem ért egyet a Milla azon üzenetével, amely – egyébként a kezdetektől fogva – a politikusok, a pártok és ezáltal a parlamenti politizálás ellen lépett föl? (Hiszen jól emlékszünk arra, amikor 2010-ben effektíve elkergették a tüntetéseikről azokat, akiknek valaha valami közük volt a pártpolitizáláshoz.) Vagy épphogy ön is – aki nem mellékesen jogász és alkotmányjogi szakember – azt gondolja, hogy politikusok nélkül bármit is el lehetne érni?

– Ehhez az egész problémahal-

mazhoz a viszonyomat a kognitív disszonancia is jellemzi. Egyrészt alkotmánnyal foglalkozó szakemberként, jogászként és a társadalom problémái iránt érdeklődő értelmiségiként az a szilárd meggyőződés, hogy nem lehet másképp: a politikát a pártok csinálják, és a pártok hivatottak arra, hogy a politika mélyáramait átfordítsák a cselekvés nyelvére, tehát a politika színpadán megjelenjenek. Ez egyfelől így van, másfelől viszont a magyar politizáló társadalomban rendkívül határozott ellenszenv van a politika létező formáival szemben. Egy nagyon szép Petri-vers jut hirtelen eszembe, amiben azt mondja, hogy ugye, a nők, azok csodálatosak, csak az, aki most konkrétan itt van meg azok, akikkel találkozni szoktam, azok nem

annyira csodálatosak. Van a nőség eszménye, és vannak a konkrét nők, akikkel mindenféle gond van, mert a teflont odaégetik, meg egyéb dolgokat, ennél cifrábbakat is művelnek.

– *Ez azért nem jó idézet, mert ha behelyettesítjük a nőket a politikusokkal, akkor a Milla által gerjesztett hangulatban – és ehhez egy kicsit azért az ön beszéde is hozzájárult – az az üzenet, hogy a politikusok eleve egy rossz intézményrendszer részei. Hogy a pártpolitika mint olyan, rossz. Én értem, hogy a sok kellemtelen tapasztalat az eltelt két évtized politikai elitjéről indokolja ezt a hangulatot, de azt azért egy gyerek is tudja, hogy egy ország működéséhez szükség van politikusokra, parlamentre és pártokra. Vagy netán létezik olyan társadalom, vagy*

2013. március 17. Kálvin tér

Magyarország ma dikt

I.

Mást se hallunk évek óta, mint hogy a magyarokat egyáltalán nem érdekli az alkotmányuk. Mit kívánt a magyar nemzet 1848-ban? Alkotmányos államot. Az 1848-as 12 pontunk kivétel nélkül alkotmányos követeléseket fogalmazott meg. Ma mi is alkotmányt követelünk!

Hazánk ez itt. Március 15-én a szabadságvágy küldi az utcára a pesti honleányt, diákot, iparost, polgárt.

Megtanultuk, hogy nem csak az idegen tankok csörömpölő láncfalpa hozhat szolgásgát, de a mieink, saját választottaink, az esküszegők is. Lehet, félázsiai népség vagyunk, de erkölcsseinkre még mindig büszkék, és még mindig finnyásan undorodunk az emberkereskedelemtől. Az elmúlt évszázadok alatt magyarok, svábok, tótok, zsidók, románok, cigányok, szerbek és örmények munkájával itt alkotmányos állam épült. Olyan európai alkotmányos

létezh-e a 21. században olyan társadalom, amely politikusok nélkül tud politizálni, vagy politikusok nélkül tud egy ország irányításában valahova előrejutni, csak én vagyok tájékozatlan?

– Nyilvánvalóan nem létezh, politikusokra és politikai pártokra szükség van. Ellenben Magyarországon nagyon speciális a helyzet. Az úgynevezett „Nemzeti Együttműködés Rendszere” fedőnév alatt egy olyan sajátos politikai szisztéma jött létre, amely az én ízlésemtől a lehető legtávolabb áll. Ez a mostani politikai rendszer, amelyik ebben a pillanatban uralog, nyilvánvalóan egy korábbi politikai gyakorlat következménye. Ezzel kapcsolatban azonban szeretnék distinkciót tenni. Mégpedig azt, hogy véleményem szerint a jövő tör-

ténelemkönyveiben nagyobb távlatból visszatekintve a harmadik köztársaság megítélése sokkalta jobb lesz, mint amit ma a magyar társadalom erről a megbukott harmadik köztársaságról gondol. Annál is jobb lesz meggyőződéseim szerint, mint amit én is ebben a pillanatban gondolok róla. A harmadik köztársaságnak voltak már most látható rendkívüli erényei, és ezek a rendkívüli erények mindenekelőtt az alkotmányos rendszerhez kötődnek. Tehát a harmadik köztársaságból egy dolgot feltétel nélkül meg kell menteni, ez pedig maga az alkotmányos rendszer. Ez sajnos nem azt jelenti, hogy szó szerint vissza kéne térni az általam egyébként jónak tartott és sokat emlegetett jogállami alkotmányhoz, de azokhoz a szabályozási elvekhez, azokhoz a

állam, amelyre az elmúlt húsz évben is tisztelettel tekintett a külhon.

Ma egy megalázott ország szabad polgáraiként gyűltünk össze. Lassan csak egyenként vagyunk szabadok. Egyedül állunk a sokaságban. Sokan, akik szívük szerint velünk lennének, de csak suttozni mernek, nem érzik magukat szabadnak, és nem is jöttek közénk. Előbb egymás mellé kell állnunk, aztán megint emelkedő nemzet leszünk. Most van ideje a gyülekezésnek, hiszen Magyarországon a demokrácia és az alkotmányosság fundamentumai összetörték, és nem önsúlyuk alatt. Talán az utolsó pillanatban vagyunk. Óráról órára mállik szét alattunk és körülötünk a szabad élet minden kelléke, és ez azért történhet, mert alapjai nem voltak elég erősek.

Eddig a rombolás volt az úr, de most mi következünk. Sok mindent előlről kell kezdenünk, de nem mindent, mert csupán ki kell nyújtani kezünket az éppen csak elveszített alkotmányunkért, és jottányit sem adtunk még fel szabadságainkból. Megvédjük ezeket akár a házunk küszöbén is!

Mondanám, hogy esküdjünk erre!

Sikerülni fog, hiszen szabadnak születünk, és húsz esztendeig nem ismertük az állami elnyomást.

megoldásokhoz, amelyeket a 89–90-es jogállami forradalom létrehozott, vissza kell térni. Persze nem az alkotmány volt az egyetlen érdeme a harmadik köztársaságnak 1990 és 2010 között. Hiszen sok egyéb fontos eredmény is megszületett. Például az, hogy Magyarország hajóját a nyugati parthoz vitte, és ott biztonságosnak látszó kikötőben lehorgonyozta. Kialakult a piacgazdaság. És még sok egyebet is sorolhatnánk. Azonban van egy rettenetes tehertétel. Ez egy olyan jelenséghez kötődik, amit az ön által nem túl nagyra becsült beszédemben is hangsúlyoztam, hogy az alkotmányos rendszer, a szabadelvű vagy liberális alkotmányos jogállam meghatároz bizonyos kereteket, egy vázat hoz létre, amit ki kell tölteni tartalommal. Aztán hogy kik milyen tartalommal töltik ki a

kereteket, az már nagyon nehezen vetíthető előre. Határozott meggyőződése, hogy a harmadik köztársaság nem volt eleve arra ítélve, hogy megbukjon, mégis megbukott, pontosabban effektíve elpusztították. Nem önsúlya alatt roskadt össze, hanem fellépett vele szemben egy pusztító hatalom. Amely azonban azért lehetett sikeres, mert a köztársaság fundamentumai nem voltak annyira erősek, hogy ezt a támadást kiállja. És azért nem volt megfelelően erős az a rendszer, mert az emberi minősége volt rossz. Ismerünk a világban olyan rendszereket, amelyekben a politikai osztály mobilitása nagyon nagyon alacsony, de Magyarország ebből a szempontból a legrosszabbak közé tartozik. Ebben az országban a politikai osztályba – vagy fogalmazunk így: a politikával hivatásszerű-

Magyarország 2013. március 15-én még nem diktatúra, így gondolom én is, de az állásra már van jelentkező! Szóval Magyarország ma dikt!

Intő jelek mindenütt. Nem olyan országot akartunk, ahol a rendszerváltó Fidesz alkotmányos programját a Lendvai utca kukájából kell előkotorni. Nem olyan országban szerettünk volna élni, ahol az alkotmányért tüntető lányokkal és fiúkkal szemben a törvényekre felkesztett és zavartan nézelődő rendőrök helyett Kubatov Gábor autószerelő fradistái intézkednek!

Nem olyan országot akartunk, ahol egy focistadion az Úri kaszinó, nem olyan országot, ahol ugyanitt a szotyolaköpködés a tőke társadalmi felelősségvállalása.

Nem olyat, ahol az egymást követő köztársasági elnökök csak ennyit kérdeznek: Hol kell aláírnom?

Nem olyan országot akartunk, ahol két pénzeszsák *nemzeti nagytőkés* mondja meg, hogy a diák a szülei pénzén mit tanulhat.

Nem olyan országot akarunk, ahol a rektori konferencia elnöke szerint nincs baj a negyedik módosítással, mert az egyetemek természetesen a kormány irányítása alatt állnak.

en foglalkozók csoportjába – bekerülni ugyanolyan nehéz, amennyire kevésbé vonzó. Ráadásul olyanfajta mobilitási irányt láthattunk ezen az osztályon belül, amely azt jelezte, hogy minél több személyes érték és morális megalapozottság volt az elmúlt húsz év politikusaiban, annál nagyobb mértékben tűntek el a politikai szcénából. Részint kiköltöztek a temetőbe, részint otthagyták a politikát, mert torkig voltak vele, és elmenekültek. Egyébként néha nagyon helytelen módon fordítottak hátat az egészeknek...

– *Cserbenhagyva a saját embereiket és persze az országot.*

– Hát néha úgy érezte az ember, hogy cserben hagyunk hagyva a legjobbak által. Valóban van egy ilyen kontraszelekció. Épp ezért azt is gondolom, hogy van személyes felelősség, csoportfelelősség, és

van egy rettenetes önzés is a baloldalinak mondható politikai csoporton belül, amelyet személyes érdekek vezéreltek.

– *Azért ez nem kizárólag a baloldaliakra jellemző!*

– No persze. Olyan rosszat talán nem is tud elképzelni, amit a felelősség ügyében a jobboldali politikusokról gondolok. Miközben állítom, a felelősség kérdésében közösen vádolható a két politikai oldal. Továbbá, hogy a mai jobboldal olyan közegben tanulta ki a szakmát, amelyben a baloldalnak jelentős mintaadó szerepe volt. Hányszor hallhattuk: „Hiszen ugyanezt csinálták a szocialisták is!”

– *Csak hogy az egyik gondatlanságból és esetleg önzésből, a másik viszont szándékos tönkretételi céllal. Nem így látja?*

– A baloldali politikusok között is

Nem kérünk az Alaptörvény javított kiadásából! Nem olyan országban akarunk élni, amelynek állama feslett, törvénye álszent, amely elvesztette morális jogait, amely rátámad a gyámolítandó szegényekre.

De most ilyen országban élünk! Meddig fog ez még el-tartani?

II.

Magyarország korszakhatáron áll. Tervezzük újra országunkat!

Olyan országot szeretnénk, ahol a gazdag nem féli a szegényt, a szegény ember fia-lánya pedig büszkén tekint fölfelé.

A mi alkotmányos országunkban egy szegény vidéki lány vagy fiú úgy lehet majd Magyarország miniszterelnöke, hogy nem vetkőzik ki önmagából.

Olyan országot akarunk, ahol az egyetem vezetője nem alamizsnát kunyerál, hanem szabadságot követel.

Ahol tisztelet az osztályrészünk. Legyen vége, legyen béke!

Olyan országban akarunk élni, amelynek alkotmánya az

voltak elegenden, akik nem sokat törődtek az alkotmányosság megőrzésével. De meg kell mondanom, hogy a baloldaliak között jó néhányan tartottak az alkotmányosság védelme mellett. Például Kósáné Kovács Magda, akivel elég közeli kapcsolatba kerültem ombudsmanként. Ő az emberi-jogi bizottság elnöke volt, rá nagy tisztelettel gondolok a mai napig, mert sokat megtett az alkotmányosság védelmében. És nemcsak egy ilyen volt, jó néhányan tartoznak ebbe a csoportba. Azonban sajnos az a tapasztalatom, hogy az alkotmányosságot nagyon sokan a baloldalon sem érezték sajátjuknak, hanem csak mint kényszerű keretet fogadták el. A Horn-kormány, amely a mai viszonyok között ugyancsak sokkal jobb fényben tűnik fel, mint ahogy annak idején gyakorló ombudsmanként láttam

(akkor rengeteg problémám volt Horn Gyula kormányzásával), mára az is kap egy „vajszínű árnyalatot”. Ami egyértelműen kimondható, hogy abban a periódusban, ha rongálta is, feltételként, létezőként tekintett az alkotmányos rendre. A Fidesz azonban kétségkívül le akarta ezt rombolni és – a gondolatot tett követte – egy nagyon furcsa, tekintélyelvű rendszerre cserélte fel. Nem teszek egyenlőségelet, de azt a felelősséget nem tudom elfelejteni és nem vagyok hajlandó afölött átlépni, hogy ezt a kétharmadot jelentős részben az MSZP politikája eredményezte. És nem feledhetjük el az SZDSZ felelősségét sem.

– Azért sok olyan érvet is ismerünk, amely a korábbi kormányzat felelőssége mellé az akkori ellenzék romboló hatását is odaszámítja, de ebbe most nem érdemes belemen-

alkotmányos jobboldal és az alkotmányos baloldal közös műve.

Olyan országot szeretnénk, amely túllép a Történelmi Magyarország és a Modern Magyarország évszázados perlekedésén.

Magyarország korszakhatáron áll.

Barátaim! Halljuk meg a mélyből felszűrődő kiáltózt! Ahol nyomor van, ott nincsen alkotmány, mert ahol nyomor van, ott sötét van, hideg van és magányosság. Ahol nyomor van, ott nincs beszéd, onnan csak zajok hallatszanak. Viszont ameddig elér az alkotmány, ott enyhül a kín, ott lehet élni.

Ma még zord az idő, sötét van, fázunk, egyedül érezzük magunkat. De ez talán, ha nem is a mai napon, véget ér.

Közelről vagy távolról, de jöjjön a Kossuth Lajos, hogy leboruljon végre a nemzet nagysága előtt!

Magyarország korszakhatáron áll.

Nemcsak a Fidesz országáról kell beszélnünk, hanem egyre többet, egyre hangosabban a mi majdani Magyarországunkról is.

nünk. Inkább még visszatérnék a korábbi gondolatra. Ön szerint mivel magyarázható a magyar politikai elit ilyen alacsony színvonala? Vajon ha Szlovákiát, Romániát, vagy akár Ausztriát nézzük, ott sokkal több jó minőségű politikust találunk, mint Magyarországon?

– Azt gondolom, hogy a poszt-kommunista országok nagyon hasonló problémákkal küzdenek. Nem hinném, hogy a romániai politikai elit megítélése a román társadalomban szignifikánsan jobb lenne, vagy akár a szlovák. Talán a cseh és a lengyel politikában vannak ennél valamelyest kulturáltabb állapotok, és vannak jobb emberek. Nemrég az elnökválasztási kampányban a nagyon kiváló morális álláspontot elfoglaló gróf Schwarzenberg állt ki a küzdőtérre, aki a kisebbségi politikával kapcsolatban

például nagyon a szívemhez közel álló dolgokat mondott, s így kifejezetten morális megalapozású politikát képviselt. Havellel anno nagyon érdekes párt alkottak. És éppen csak hogy vereséget szenvedett a hozzá képest populista ellenjelöltől. Miközben Klausról nagyon sok rosszat tudnék mondani. Például az ombudsman intézményét kifejezetten gyűlölte egész miniszterelnöki periódusa alatt.

– *A cseh államférfiak és politikusok nagyobb rátermettségére talán az is lehet magyarázat, hogy Csehszlovákiának már a múlt század első évtizedeiben volt alkalma demokráciát tanulni. Ez hozzájárulhatott ahhoz is, hogy az emberi minőség magasabb szintre emelkedjen. Miközben Magyarország és a többi környező ország, ahol sokáig nagyon rosszul működött a politikai*

Ne azokat az embereket emeljük magunk fölé, akik annyit ígérnek, hogy megszabadítanak bennünket és országunkat a megnevezett démontól. Elég volt a négyévenként esedékes démonüzből! Elég az olyan választásból, amely úgy szól, hogy jöjjön akár az ördög öregapja, csak ezek tűnjenek el. Az ilyen választások juttatták ide a hazánkat. Beszéljük meg: te miniszterelnök szeretnél lenni. Rendben. Mi korrupció nélküli szabad, demokratikus országot akarunk. Hoci-nesze, megegyezünk!

Nincs fontosabb feladatunk, mint az, hogy megjavítsuk a köztársaság emberi minőségét!

Régen az egyszeri apa azt mondta a fiának: Fiam, te nemcsak hülye vagy, de romlott és lusta is, menj politikusnak! Bizonyítsuk be, hogy a politika, ha a tapasztalat mást is üzen, nem a bűn melegágya, ne engedjük át a politikát a bűnözőknek! Akik eddig nem voltak: éretnes nők és férfiak, lányok és fiúk, legyetek politikusok!

Éljen a Magyar Köztársaság! Éljen a jog! Éljen mindenki a jogaival!

háttér, értelemszerűen nem is tudott kitermelni jó politikusokat. Vagy nem jó helyen keresem a magyarázatot?

– De, ez könnyen lehet, hogy így van. Viszont történhetett volna másképpen. Nekem ez borzasztó nagy csalódás. Korábban határozott elképzelésem volt arról, hogy merre megyünk majd. Mára mindez ripityára tört illúzió. Korábban úgy láttam, hogy Magyarország talán a leginkább sikerre ítélt ország, hiszen van egy ezeréves alkotmányos tradíció, amelyik csak a lengyelrel állítható párba az egész kelet-közép-európai térségben, és a lengyel állam összeomlása után a magyar alkotmány bizonyult a legtartósabbnak az egész régióban. Ez pedig – hogy mint jogász egy kicsit hazabeszéljek – olyan jogászi hagyományt képviselt, amit tovább lehetett volna vinni. Hozzáteszem, hogy a 19. századi magyar liberalizmus, a reformkor és az én felfogásomban még a dualizmus kora is hatalmas értékeket képviselt. És erősen úgy tűnt, hogy a Kádár-korszak utolsó évtizedei is elősegítik a piacgazdaság és egy korszerű bankrendszer létrehozását.

– És akkor a várakozásokkal ellentétben egyszer csak elindult egy borzalmas romlási folyamat. De miért?

– Mindaz, ami Magyarország előnye lett volna versenytársaival szemben, visszájára fordult, és ami felemelhetne bennünket, a dicső múlt, az hat ránk nyomasztóan. A magyar reformkor és a 19. század intellektuális és materiális teljesítményei nem felemelnek, hanem tehertételek, a múlt nagysága nyomasztja a méltatlan utódokat. Azok az emberek, akik ma Magyarországot irányítják, életük legfogékonyabb korszakában mással foglal-

koztak, és nem könyvtárban ültek. Pedig lehet, hogy ha többet olvastak és tanultak volna, ma másként látnák és értékelnék a világot.

Ami az elmúlt húsz évben velünk megtörtént, az intő példa kell hogy legyen akkor, amikor ezt az országot újra be kell rendezni. Akkor a rombolás, hogy ezután teljesen bizonyos, hogy nem lehet visszatérni a négy évvel ezelőtti állapothoz. Ha egyáltalán lehetünk olyan optimisták, hogy 2014-re mint perspektívára tekintsünk, ami egyre kétségesebb. De ha mégis, bizonyosan nem lehet visszatérni abba a világba, amely világ kitermelte az orbánizmust. Azt gondolom, hogy történelmi fordulóponton vagyunk, és mint minden társadalmi omlás, ez is nagyon nagy lehetőséget rejt magában...

– A katasztrófák a tapasztalatok szerint többnyire katarzist és megtisztulást hoztak, csak hogy nem kiszámítható előre, milyen árat kell ezért fizetni.

– Ez igaz, de az biztos, hogy a katarzis azt jelenti, hogy végre kinyitják az ablakokat és friss levegőt engedhetünk be a termeinkbe. Ezt a lehetőséget nem szabadna kiengedni a kezünk közül, sőt jó erősen megkényeztetni.

– Most túl nagyot ugrottunk, maradjunk még egy kicsit a jelennél. Milyen esélyeket lát ebben a pillanatban?

– Az idő ellenünk van, minden nap további késedelem végzetes is lehet. De természetesen úgy kell gondolkodni, hogyha egy évünk van, akkor egy év alatt kell megoldani a feladatunkat. Ha fél évünk van, akkor fél év alatt kell megoldanunk, és nem szabad feladni. Veszélyesnek tartom azt az elképzelést, amelyik bojkottot hirdet ma. Akár a parlamentben, akár a választásokon.

– *Nem mondta Tamás Gáspár Miklósnak?*

– De mondtam természetesen, hogy erről mást gondolok.

– *Es hogy reagált?*

– Kedveljük egymást. De én őt mindenképp. Abban a hangzavarban nyilván nem tudtuk megbeszélni, de nyilvánvaló volt, hogy ebben nem értünk egyet. Egyébként természetesen az ő álláspontjának a nyilvánosságához, tehát hogy szabadon és minden fórumon hangoztassa, elemi joga van. Furcsállom, hogy a köreinkben a Millát kárhoztatják, mert a színpadára hívta.

– *Csak tudnia kéne, hogy ez nagyon veszélyes.*

– Igen, de hát épp ez a deliberáció, hogy mindenki elmondja, amit gondol, például hogy mennyire fontosak a szakszervezetek meg a népi bizottságok. A másik pedig azt mondja, hogy a parlamentben kell most politizálni, és aztán a választásokra kell felkészülni. Szerintem a bojkott egyébként ésszerűen felmerülhet, de csakis a választások előtti pillanatban az akkori körülmények mérlegelésével, kizárólag a választás tisztaságának követeléséhez kötve. Nem tagadom, engem is megrendített az a mostani elképesztő fejlemény, hogy a választójoggal rendelkező külföldi magyarok számát titkosítani akarják. Ez nagyon komolyan felveti a gyanúját annak, hogy a külhoni szavazatok összeszámlálásával valakik valamit terveznek. De Magyarországon – a regisztráció sorsa ezt önmagában bizonyítja – nem szűnt meg a politikai élet. A szabad választás követelése politika. E politikáért tehetésegesen kell fellépni.

– *Abban az esetben, hogyha egyértelművé válik és elegendő bizonyíték is van rá, hogy el akarják csalni a választásokat, akkor ön szerint is*

bojkottot kéne hirdetni az ellenzéknek?

– Szerintem ezzel az eszközzel csak az utolsó pillanatban szabad élni. Ma a teljes közmédia kormánypropaganda-eszköz. A kereskedelmi média, amely a társadalom nagy részét eléri, a két kereskedelmi televízióval mindenekelőtt, meg ezek az elcsalt frekvenciát használó ilyen-olyan rágógumizenét és reggeli viccelődést közvetítő rádiók, részben eleve a kormány közeli cégek birtokában vannak, például a Class FM. Vannak olyanok, amelyek csuka fogta róka, róka fogta csuka helyzetben vannak a nemzeti együttműködéssel. Mindenesetre a kormánynak a frekvenciahasználat és főleg a reklámbevételek irányításával nagyon erős befolyásolási lehetősége van. Komoly felmérések azt mutatják, hogy a valóban független sajtó a magyar társadalomnak 2–4 százalékát éri el, ami ijesztően alacsony számnak tűnik. A helyi közügyeket pedig teljes mértékben kizárják a médiából. Az eredetileg a helyi közügyek megvitatását szolgáló frekvenciákon magyar nóta megy az egész országban. Tehát van egy elképesztő jobboldali fölény a médiában. Ezt valamennyire ellensúlyozza – de csak részlegesen – az online-társadalom. Az internet, illetőleg a Web2, ami nagyon fontos és növekvő jelentőségű, és a kampányban nagyon nagy szerepe lesz. Ha azt mondják az ellenzéki pártok, hogy kivonulunk a parlamentből, tehát a nyilvános deliberációnak a legfontosabb pódiumát, színpadát elhagyják, és azt is bejelentik, hogy bojkottáljuk a választásokat, ez azt jelenti, hogy a hatalom szempontjából megfagy a jelenlegi pillanat.

– *Vagyis, hogy az ellenzék mindezt átenged a most regnálóknak.*

– Hát igen, hogy felemelt kézzel megadjuk magunkat. Még akkor is, ha ebből nemzetközi botrány lesz. De maga Magyarország ma is nemzetközi botrány.

– *Az igaz, hogy nap mint nap szóba kerül Magyarország mind a nemzetközi sajtóban, mind a hivatalos fórumokon, de egyelőre úgy tűnik, hogy bár erősen szűrja az Európai Unió tagjainak a szemét, ami nálunk történik, sőt, egészen Amerikáig elhallatszik a botrány, sokat tenni nem tudnak.*

– Az a nagyon furcsa helyzet állt elő, amire az ember nem is gondolt, hogy Magyarország presztízsének veszélyeztetése a továbbiakban már nem kérdés. Ennél rosszabb már nemigen lehet. Tehát az, hogy Magyarországnak milyen a nemzetközi sajtója, egyre kevésbé érdekes. Mert ettől függetlenül a tőzsde például még működhet, és ha a befektető megtalálja a számítását, akkor a legszörnyűbb helyeken is befektet. Tehát nincs az a nagyon szoros összefüggés, amit sokan feltételeznek. Vagy ha van is, semmiképpen nem direkt módon jelenik meg.

– *Azt szűröm le a szavaiból, hogy nem sok esélye van a demokrácia visszaépítésének.*

– Hát nem. Van egy bonmot, amit már néhányszor elsütöttem, hogy az Orbán-kormányt bárki paccallá verhetné a 2014-es választásokon, kivéve az ellenzékét. Tehát ha lenne egy tehetségesebb ellenzék, ha kevésbé önző elemekből állna, ha az erejét egyesíteni tudná, ha alkalmas lenne a „földharcra”, vagyis ajtótól ajtóig, utcasaroktól utcasarokig, fűszerbolttól fűszerboltig, cipésztől fodrászig járna folyamatosan és felvilágosítaná a társadalmat, azt gondolom, hogy most is lenne esély.

– *De erre egyáltalán nem lát jeleket?*

– Hát ha az ellenzéki csoportok megtalálnák egymással a hangot, lehetőségük lenne a közös fellépésre...

– *Vajon az említett március 17-i tüntetésen – ahol egyébként több vezető politikus is jelen volt – miért nem léptek fel együtt a színpadra, mit gondol?*

– Fogalmam sincs. Csak feltételezéseim lehetnek. Nézetem szerint van egy erős indulatáttétel, bűnbakképzési effektus, mintha az úgynevezett civilek tehetnének a politika keresleti oldalának problémáiért. Miközben el nem végzett feladatok sokasága gyűlt fel a baloldali pártokban. Az MSZP például a mai napig nem számolt le a saját korrupciós múltjával. Ezt nem a Fidesz miatt és nem is a baloldalon meglévő riválisai miatt kéne megtennie, hanem a saját választói, a tömegei iránt érzett tiszteletből. Miért nem tett mindmostanáig valamiféle hihető ígéreteket arra, hogy garanciákat épít be az újjáépítendő állam működésébe? Bajnaiék, valamint a DK ebben a tekintetben jóval előrébb tartanak (lehet mondani, hogy a helyzetük is egyszerűbb, de akkor is). A napokban került a kezembe az Együtt '14 programvázlatának tervezete, amely a pártkampány-finanszírozás, a közbeszerzés és a korrupcióra való állampolgári figyelmeztetés, az úgynevezett bejelentővédelem (whistleblowing) tekintetében bár még vázlatos, de szerintem helyes ötleteket tartalmaz. Tehát ők már jóval előrébb tartanak ebben a tekintetben. Minden civilizált országban az ellenzékben eltöltött évek a vesztes politikai csoportok számára mindenekelőtt arra szolgálnak, hogy a saját morális újraépítésüket

elvégezzék. Amíg hatalmon vannak, züllenek, korrumpálódnak, és amikor ellenzékbe kerülnek, összezstedik az erejüket morális értelemben is. Ezt a Fidesz sem tette meg ellenzékben, és nem látom a hajlandóságot eléggé az MSZP-ben sem. Ezt nagyon nagy bajnak tartom. De azért mondom, hogy nem reménytelen a helyzet, mert azt a pillanatot nem próbáltuk ki, amikor az ellenzéki csoportok egymás mellé állnak. Vajon akkor a magyar társadalom erre miként reagál?

– *Épp a napokban láttunk egy megrendítő közvélemény-kutatási eredményt arról, hogy a Fideszre még mindig milyen sokan – sőt a korábbi mérésekhez képest többen – adnák a szavazatukat, míg az ellenzéki pártokra egyre kevesebben. Ebből azért nem az látszik, hogy a magyar társadalom alapvetően szembefordulna a jelenlegi hatalommal!*

– Egy ennyire szétesett helyzetben ezek a mostani mérések szerintem nem irányadók. A másik dolog, ami bizonyos fokig reményt kelt, hogy egyre inkább az látszik és a korábbi választások előtti időszakokban is látszódott, hogy a választópolgároknak él egy olyan fajta félelem, ami részben a Kádár-korszak hagyományaiból, részben a napi tapasztalatból származik, hogy sokan a valóságos politikai rokonszenveiket nem vallják be. Ami persze nem azt jelenti adott esetben, hogy a rivális politikai csoportot nevezik meg, hanem hogy ha nem válaszolnak, abból nem lehet baj. De amikor bemennek a fülkébe, ott már nincs további gondolkodási idő.

– *Vagyis arra gondol, hogy azok, akik nem a Fideszre szavaznának, nem merik bevallani a kérdezőbiztosnak?*

– Hát voltak az elmúlt években is meglepő eredmények. Például kis

pártok úgy jutottak be, hogy senki sem számított rá. Mert nem volt trendi azt mondani, hogy én például majd az egyébként már összezsugorodott MDF-re szavazok, aztán mégis megvolt az az öt százalék.

– *Vagy az LMP-re...*

– Igen. Úgyhogy ebből a szempontból sem temetném még a választásokat. A másik, amit nagyon fontosnak tartok hangsúlyozni, hogy szerintem egy új alkotmány csak akkor jöhet létre, ha az alkotmányos jobboldal és az alkotmányos baloldal közös döntéseként születne meg. Ebből következik, hogy jó lenne, ha ugyancsak olyan választási helyzet jöhetne létre, ahol az alkotmány hívei vannak az egyik oldalon és a Fidesz a másikon. Nem szabadna letenni arról a stratégiáról, hogy a konzervatív liberális jobboldalt is meg kellene nyerni.

– *Tehát arra összpontosítani az erőket, hogy egybeforrasztható legyen mindenki, aki jó irányú változást akar?*

– Legalábbis egy rövid időre összedrótozható legyen. Ugyanis azt gondolom, hogy az lenne jó, ha arra az aktusra, az alkotmány helyreállítására jönne létre eme koalíció. Az lenne az igazi, ha az alkotmány ennek a 21. századi nemzetnek olyan közös műve lenne, amelyre tényleg mindenki úgy tekint, mint a sajátjára. Szerintem mostantól ezen kéne dolgozni.

– *Na, de úgy tűnik, hogy az embereknek a nagy részét – és ebben Orbánéknak, talán igazuk van – sokkal kevésbé érdekli az alkotmány, mint a rezsi.*

– Hát ez az, amit én abszolút nem hiszek.

– *Vannak ellenbizonyítékai?*

– Vannak. Az egyik ellenbizonyítékom, amit a beszédem elején ki-

emeltem, hogy 1848. március 15-én az a tizenkét pont, amelyik létrehozta a modern Magyarországot, az elsőtől a tizenkettedikig kizárólag alkotmányos követeléseket fogalmazott meg. Ma pedig a HAH, az OHA, a HAT, mindhárom szervezet tisztán alkotmányos követelésekkel lépett a nyilvánosság elé, semmi mással. És minden cetlijükre azt írják, hogy Alkotmány. Ők azok, akik nem adják fel, akik háromnaponta valahol megjelennek, hírt adnak az ellenállásukról. Hol a Parlament bejáratánál ülnek, hol a Fidesz-székházhoz szállják meg, hol a bölcsészkar nagyelőadóját foglalják el (a mai napig elfoglalva tartják). És ráadásul ezek a szerveződések lökik ki magukból a kiválóbbnál kiválóbb fiatal embereket. Akikről korábban nem is hallottunk, s most igen gyorsan meg kell tanulnunk 15–20 ember nevét, akik láthatóan erényesek, műveltek, nagyszerű szónokok, világosan gondolkodnak, és hát szeretetre méltóak. Ezért amikor azt mondom, hogy ez a magyar politika egy lefagyott rendszer, akkor örömmel kijelenthetem, hogy vannak olvasztópontjai. Ilyennek tartom egyébként az LMP-t is. Az LMP bebizonyította, hogy ebben a mobilitásra teljesen képtelen magyar politikai osztályban megjelenhetnek nagyon-nagyon rokonszenvesen gondolkodó fiatal emberek...

– *Ez igaz, de sajnos azt is bebizonyította, hogy ez a szellemiség nem tud fennmaradni, ha a képviselői működésképtelenné teszik egymást.*

– De ha csak annyit bizonyított be, hogy ez az átok megtörhető, az már politikai jelentőségű dolog. Egyébként pedig az LMP szakadárjai között, akiket sokra tartok, vannak ugyancsak politikai ígérek. De nem írnám le semmi-képpen a Schiffer-féle LMP-t sem.

Úgy érzem, hogy ebben az általam ismert balliberális közegben nagyon igazságtalanul és gyorsan ítéleztek Schifferék felett. Én alkotmányjogász vagyok. Az elmúlt három évben Schiffer András felszólalásai a parlamentben alkotmányossági kérdésekben abszolút hibátlanok voltak. Olyan dolgokat olvasott az Orbán-kormány fejére, amiket pontosan így kellett a fejére olvasni, jobban ezt nem tehettem. Azt magam is helytelenítem, hogy egy olyan helyzetben léptek önálló útra, amikor bár morálisan helyeskelhető ez az önálló út, a politikai racionalitás ezt kizárja. Ettől függetlenül ez a Schiffer-féle LMP is szerintem nagyon komoly értéke a magyar alkotmányosságnak.

– *De nem gondolja-e, hogy pl. az a vádaskodása, amellyel köztudottan személyes ellenszenv miatt fordult szembe az előző kormány miniszterelnökével és amiről kiderült hogy alaptalan, azzal sokat ártott az amúgy is feldúlt politikai közállapotoknak?*

– Igen, ebben bizonyosan volt politikai és talán emberi hiba is.

– *Arról mit gondol, hogy mennyire pacifikálható a magyar lakosság? A végtelen békétlenség, a naponta egyre erősebben szított ellentét és gyűlölet, az elmúlt húsz év alatt kialakult kétpólusúság ön szerint valaha is kisimítható lesz?*

– Azt hiszem, hogy egy drámai pillanat épp erre adna esélyt. Persze, nem tagadom, hogy ebben a kérdésben alapvetően pesszimista vagyok. Ugyanis nagyon sok olyan elintézendő feladatunk van, amellyel nemzedékek óta tehetetlenkedünk.

– *Például?*

– Például le kellene végre zárni a százéves pört. A történelmi Magyarország és a modern Magyaror-

szág perlekedését, amelynek nagyon nagy tétje volt, különösen a 18–19. század fordulóján. De mára kihűlt a konfliktus.

– *Olyannyira nem próbálja senki lezárni, hogy nemrég verték szét a Kossuth teret, és vitték el a szobrokat, a végét meg még nem is látjuk. A pör felturbózottabb, mint valaha.*

– Varga Imre Károlyi-szobrát – ez a legjobb műve talán – eltakarították. József Attilát is kipaterolták. Ez egy rettenetes, és végtelenül korlátolt dolog. A modern Magyarország és a történelmi Magyarország mára tétjét veszített küzdelmét végre le kéne zárni, hiszen a köz társaság olyan adottság, amit józan ésszel nem lehet már kétségbe vonni. Orbán Viktor mégis ezt teszi. Ezzel felkorbácsolja azokat a régen kihűlt érzelmeket, amelyek abból a hamis közhelyből származtak, hogy ott van egyfelől a vad geszti bolond Tisza István, másfelől meg a hadban álló országot eláruló kelekótya Károlyi Mihály. Ezek szélsőséges érzelmekre épített állítások, és egyik sem igaz. A két ember, Tisza és Károlyi ugyan véres kardpárbajt vívott, gyűlölték egymást, de ugyanabban a pörben tanúskodtak, és mindketten Magyarországot szerették volna megmenteni. Ugyhogy végeredményben miért ne lehetne a Kossuth téren egymás mellett Tisza István és Károlyi Mihály szobra? Persze nem a többemeletnyi – Zala György által készített – Tisza-szoborra gondolok, de szimbolikusan és valóságosan elférnek egymás mellett. Én ezt egyáltalában nem érezném opportunistá megoldásnak. Azoknak a rettenetes törzsi háborúknak kéne végre véget vetni, amelyek bénítanak.

– *Valószínűleg túl mélyen gyökerезnek ezek a régi sérelmek. Ilyes-*

miben kellene keresni a magyarázatot a folyamatosan jelenlévő, rossz, hamis magyarságtudatra is, amely egyszerre lenéző és kirekesztő?

– Magyarországnak olyan traumái voltak, amely traumákat nehéz feldolgozni. A 16. század óta a magyar történelem folyamatos katasztrófaturizmus. A mohácsi vész óta Magyarországnak fél- vagy negyedsikerei voltak...

– *De inkább kudarcai.*

– Inkább kudarcai. Ha nem lett volna 1848, akkor ma itt németül beszélgetnénk ebben a presszóban. De az, hogy a magyar nemzet mégis megmaradt, az például az 1849-es kudarc eredménye. Annak a kudarcnak az eredménye ugyanis a kiegyezés, amely Európa egyik legnagyobb gazdasági fejlődésének elindítója volt. Tehát adott időszakban – ezt gazdaságtörténészek bizonyítják – Magyarország gazdasági fejlődése Európában is egészen kiemelkedő volt. És felépült egy világváros és egy modern infrastruktúra. A mai napig meg lehet csodálni az akkor épült vasútállomásokat, a korabeli csatornafedeleket, a zsinagógákat, a templomokat, a szecessziós városokat Kárpátaljától az Adriáig. Az egy fantasztikus dolog volt. Miközben az egész pedig kudarc sorozat, néhány félsikerrel.

– *És ezt próbálják kompenzálni azzal, hogy bár a történelmünk kudarcsorozata, de nem mi tehattünk róla, mert mindig elnyomtak minket, és a magyarság nagysága épp abban áll, hogy a nemzet ennek ellenére fennmaradt?*

– Ahogy az osztrákok, vagy a britek megtették, nekünk magyaroknak is fel kellett volna dolgoznunk ezeket a kudarcsokat, és át lehetett volna váltani sikerre. Egyébként a magyar társadalom mindig hajlamos volt arra, hogy elképesztő

meglepetéseket okozzon egyik percről a másikra.

– *Soroljon ilyen!*

– Hát az összes szabadságharc és persze 1956. Azzal már sokszor példálóztam, hogy 1846 decemberében Petőfi élete legpesszimistább versét írta meg. Aki azt elolvasta, sohasem hitte volna, hogy kitörhet a magyar szabadságharc. Vagy volt például az 1954-es „focialista forradalom”, amikor a berni VB-döntőt Magyarország elvesztette. Akkor az emberek észrevették, hogyha együtt vannak, azt csinálhatnak Budapesten, amit csak akarnak, bármit elérhetnek, és valószínűleg a focialista forradalom nélkül nem lett volna 1956-os nemzeti forradalom.

– *Ellentétben azokkal a régi időkkel, ma sokan birkanépről beszélnek, amely hagyja magát beletaposni a földbe, egyre kevesebb pénzért dolgozik, egyre nehezebb körülmények között él, rendszeresen megálázzák, átverik stb. Mit gondol, mikor és mitől fog elszakadni a cérna, ha egyáltalán elszakad valamikor?*

– Erre egyrészt azt tudom mondani, hogy várjuk ki a végét. Azt gondolom, hogy ez nem maradhat így. Kis János egyik elemzésében azt írja, hogy a feltehetően elcsalt választások után tömegek vonulnak majd az utcára, és megváltoztatják a rendszert. Én a magam részéről, ahogy egyébként Kis János is, a demokratikus választásokban hiszek, és azt gondolom, hogy a manipulációnak tényleg vannak határai.

– *Tegyük fel, hogy minden család ellenére és minden manipuláció ellenére 2014-ben nem a Fidesz győz, és nem is a Jobbik, akkor hogyan tovább? Ugye, vannak olyan szírhangok vagy nem tudom, milyen*

hangok, amelyek szerint az egyetlen esély az, hogy csak egy átmeneti időre határozza meg magát egy új kormány, és azt mondja, hogy majd egy év múlva legyen a normális és végleges választás, addig hozzuk rendbe a demokráciát. Ez az egyik verzió. A másik verzió, hogy egy olyan kormány áll fel, amely képes arra, hogy ezt a mostanra majdnem lebontott demokráciát, amit a beszédeiben „dikt”-ként emlegetett, visszaépítse. A harmadik verzió pedig valamiféle olyan koalíció, amelybe belevonják azokat az esetleg a Fideszszel szembeforduló fideszeseket, akik hajlandók arra, hogy újjáépítsék az országot. Melyiket tartja a felsoroltak közül a legesélyesebbnek és a legcélravezetőbbnek?

– Azt hiszem, ez csak akkor lesz megválaszolható kérdés, ha már eldőlt, hogy ki nyert a választásokon. Természetesen akkor többféle forgatókönyv is elképzelhető lesz.

– *Mindenképpen meg kell szerezni a kétharmadot? Anélkül esély sincs a normális Magyarország létrehozására?*

– Hát ez lenne a cél, és enélkül nem is szabad nekifutni az egésznek. Mindenképp ezt a célt kell kitűzni. Aztán tegyük fel, hogy megvan a kétharmad, és kizárólag Széchenyi Istvánok ülnek a parlamentben, akik akkor elfogadnak egy alkotmányt, és az új alkotmányt azzal legitimálják, hogy azonnal új választásokat írnak ki. Így új országgyűlés jön létre, amellyel már neki lehet indulni a gyökeres változtatásoknak.

– *Na de mi van akkor, ha nem csupa Széchenyi ül a parlamentben? Gyanítom, hogy erre is van esély!*

– Ebben az esetben azt tartom elképzelhetőnek, hogy elfogadják ezt az új alkotmányt, és ezek után

alakul egy olyan kormány, amelyiknek megvan a többsége. Amennyiben ez egy baloldali többség, akkor a konzervatív része leválik, és működik tovább ellenzékként. Mindkét megoldásban az lenne a szép, hogy a politikai osztályon belül megvan a közösségi élmény. Ez a legfontosabb. Az alkotmány az egész társadalom számára is adhat közösségi élményt. Tehát ha ez a mostani rendszer megbukik, akkor valami katarzisszerű érzés kellene, ami végre eltöltheti az országot.

Spekulálunk. Abban a nem várt és meglepő (nevet) esetben, ha nem lesz kétharmad, más forráskönyveket kell majd elővenni. Nehéz lesz.

– *A jogállami intézményrendszer lebontása elég nagy mértékben már megtörtént. Szakemberként hogy látja, egy új kormány jogállami módszerekkel hogyan tudná visszaépíteni a már lebontott intézményrendszert?*

– Mindig radikális voltam abban a kérdésben, hogy az alaptörvény revíziójának illúziójával le kell számolni. Az alaptörvény kijavításának ígéretével nem is lehet és nem is kell választást nyerni. Csakis egy a 89-es alkotmányosságot helyreállító új alkotmány létrehozásával. De ez – ahogy már mondtam – a baloldal és a jobboldal közös műve kell hogy legyen. A negyedik módosítás után teljesen egyértelmű, hogy mindazok az illúzióink végleg szertefoszlottak és lerombolódtak, hogy a Nemzeti Együttműködés Rendszere alkotmányos lehetne. Korábban még azt lehetett gondolni, hogy nem alkotmányon kívüli rendszerben élünk. De a negyedik ezt a reményt is megszüntette. Ezen túl bármi lehet. Egy olyan nem alkotmányos elrendezés az osztályrészünk, amelyik a szegényeket ellenségének tekinti, ame-

lyik az egyházakat kénye-kedve szerint ismeri el, amelyik a diákok számára kényszerfoglalkoztatást ír elő, vagy ami a legnagyobb abszurditás, hogy az alkotmánybíróági határozatokat, amelyek az alaptörvény előtt születtek, hatályon kívül helyezi, nos ez nem alkotmány. Innen nincs tovább. Új alkotmányt kell csinálni!

– *Es akkor még nem említette a választási szabadság, vagy az információ- és sajtószabadság kérdését, továbbá a vélemény szabadságának korlátozását stb...*

– Igen, ami által egyébként a magyar költészet nagy részét be kellene tiltani, a klasszikusokat ugyanúgy, mint a mai magyar irodalmat. Hiszen aki a magyar nemzetet megsérti, az az alkotmányt sérti meg a negyedik módosítással. Pedig a magyar hazafias költészet és hazafias próza legfőbb hivatása már hosszú ideje a nemzet sértegetése. Ezek szerint nem lehet se Vörösmartyt szavalni, se Petőfit, se József Attilát, se Radnótit, se Parti Nagy Lajost. Nem lehet Závadát bemutatni, Ottliktól Esterházy Péterig, Kemény Istvánig indexre kell tenni gyakorlatilag mindent, Szabolcska Mihály és Jókai Anna marad meg nekünk.

– *A korábbi alkotmány, amit húsz évén át alkalmaztunk, mennyire volt rendben? Bizonyára azzal is voltak gondok, vagy nem?*

– A jogállami alkotmány is legitimációs deficitben szenvedett. Ezt az utolsó pártállami parlamenttel fogadtatták el, és maga a szöveg nem volt tökéletes. De a tartalom nagyjából rendben volt. Nem teljesen, mert például – mindig mondtam – egy könnyű délutáni vérszágú alkotmányozás, a kétharmad egyszerű megszerzésének lehetősége rettenetesen veszélyes. Ebből a

szempontból volt például hibás a korábbi alkotmány. Épp ezért nagyon fontos, hogy a negyedik köztársaság alkotmányosságát erősebb fundamentumokra kell építenünk, mint amilyenre a harmadik épült. Tehát az olyan érdekes, de kétes dolgokra, mint például ellenállási jogra meg a hatalom kizárólagos megragadásának tilalmára épített, és ennek bázisán feles többséggel meghozott alkotmányra nem bíz-nám a közös jövőnket. Újabb re-váns következne, amit egy újabb kör követne, és közben az ide-oda rángatott magyar gazdaság és a magyar társadalom rámegy a hun-cut szórakozásra.

– *Csak hogy nem felejtkezhetünk el arról a sajnálatos tényről, ami mára Magyarországon kialakult. Vagyis hogy voltaképpen kétféle ország létezik, az egyik a politikai ország, a másik meg a törzsi Magyar-ország. Mit lehet kezdeni egy ennyire kettészakadt társadalommal? Például mit lehet majd kezdeni egy új parlamentben azokkal, akik ma a Fidesz felkent híveiként részt vesznek az ország tönkretételében?*

– Hát én annál az asztalnál, aho-va oda kell fogadni a Fidesz-pártpo-litikusokat, nem fogok ott ülni, há-la az égnek, pedig elhiszem, nem szabad majd elküldeni őket. Ha csak a negyedik módosítás lenne a rovásukon, azt sem tudnám elfelej-teni, hogy Angyántól Áderig és a hegyvidéki Pokorniig mindenki aláírta a maga helyén. Azt gondo-lom, hogy egy alkotmányos állam-ban – ellentétben a diktatúrákkal, ahol maguk a vétkesek szolgálat-nak elégtételt az áldozatoknak (lásd a hruscsovi sztálintalanítást), jó lenne a bűnök és hibák elkövető-it kizárni a helyreállítás munkájá-ból. Nekem ez lenne a rokonszen-

ves. De könnyen meglehet, hogy másként alakul. Van egy fontos megjátszandó lehetőségünk. Min-dig ugyanoda térek vissza, de egy jó alkotmánycsinálás és annak az eredménye olyan érzületet szülhet, amit a szakirodalomban alkotmá-nyos patriotizmusnak neveznek. Az alkotmányos patriotizmus egy olyan nemzettudat, amelyet az al-kotmányosság iránti érzület tart össze. A nemzettudat cementjében a legfontosabb elem az alkotmá-nyosság, ami amúgy nem teljesen idegen a hazai tradíciótól, a kora újkori hungarustól. Ez azt jelenti, hogy a koreai nagymamával vagy tót és zsidó dédnagypapával büsz-kélkedő emberek meg az első gene-rációs vagy másodgenerációs be-vándorlók is természetes módon magukénak érzik az alkotmányos értékrendet mint a nemzettudat alapját. Emellett természetesen a nemzet összes tagja hajlandó őket ebben megerősíteni, hisz ők ugyan-ezt érzik. Egy norvégiai tanul-mányúton, amikor a rendszerválto-zás előtt életemben először egy kis időt el tudtam tölteni külföldön, az egyik legnagyobb élményem az volt, hogy a gyönyörű májusi napon a norvég nemzeti ünnepen hatal-mas tömeg vonult fel, végig a Johansgattén a királyi palota felé. A legelső sorokban olyan norvég gyerekek vonultak, akik ázsiai vagy afrikai szülőktől származtak. Mindegyik ünnepelőbe öltözött ázsi-ai és afrikai gyerek kezében norvég zászló, amit lelkesen lobogtatva vo-nulnak a királyi palota felé. 1988-ban, amikor ezt végignézttem, úgy éreztem, hogy ez az alkotmányos patriotizmus. És akkor az jutott eszembe, hogy miért lennének mi feltétlenül rosszabbak a norvégok-nál vagy a németeknél.

